УДК 341:[343.35:35.08](477)

І.С. Нуруллаєв, *здобувач*
при кафедрі міжнародного права
та державного права іноземних держав
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ ПО БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Міжнародна спільнота стає дедалі все необхіднішим складником міжнародно-правового співробітництва по боротьбі з таким видом злочинності, як корупція. Корупція вийшла за межі державних кордонів, перестала бути правопорушенням, поширеним виключно серед державних службовців. Вона перетворилася на фактор, що створює умови для вчинення серйозних злочинів міжнародного характеру, передусім таких, як торгівля людьми й незаконний обіг наркотиків. Останніми роками в рамках ООН та Ради Європи було відкрито для підписання низку міжнародних конвенцій, спрямованих на інтенсифікацію міжнародної співпраці держав у запобіганні корупції. До такої співпраці почала залучатися й Україна.

Антикорупційна активність держав у міжнародних відносинах набула чималої активності. Уже зараз це викликає необхідність ґрунтовного правового аналізу юридичних зобов'язань, що можуть виникати для них унаслідок такого співробітництва, міжнародно-правової позиції України в міжнародних антикорупційних органах, результатів міжнародної антикорупційної співпраці для вітчизняного законодавства. Українські юристи останнім часом серйозно досліджували загальні аспекти міжнародного співробітництва в кримінально-правовій царині (О.Виноградова, М.В. Буроменський, В.М. Гребенюк, Н.А. Дрьоміна, Н.А. Зелинська, О.В. Касинюк, А.А. Маєвська) [Див.: 1; 3-6; 10]. Окремим міжнародно-правовим аспектам співпраці держав у боротьбі з корупцією приділяв увагу А.М. Візір [Див.: 2].

Мета даної статті – окреслити сучасні загальні міжнародно-правової рамки міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією й основні міжнародні зобов'язання, що виникають для держав – його учасниць.

За останнє десятиріччя укладено у формі міжнародних договорів або прийнято у формі резолюцій низку правових актів, спрямованих на боротьбу з корупцією. Ці документи не обов'язково містять у своїх назвах термін «корупція», але всі вони в цілому спрямовані на запобігання або покарання цього ганебного протиправного явища. Можна вести мову про створення системи антикорупційних міжнародних норм. Зокрема, під егідою ООН було прийнято: (а) резолюцію ЭКОСОС (Економічної й соціальної Ради ООН) по боротьбі з корупцією (1995 р.); (б) Міжнародний кодекс поведінки державних службовців і посадових осіб (1996 р); (в) Декларацію про боротьбу з корупцією й хабарництвом у міжнародних комерційних організаціях (1997 р.); (г) Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) та ін. Не меншу роботу проведено й Радою Європи, якою затверджено: (а) Страсбурзьку Конвенцію Ради Європи про корупцію в контексті цивільного права (1999 р.) [7]; Конвенцію про корупцію у контексті кримінального права (1999 р.) [8]), а також Європейським Союзом, Організацією Американських держав, Організацією економічного розвитку й співробітництва та деякими іншими міжнародними організаціями.

Система міжнародних антикорупційних договорів спрямована передусім на імплементацію в національне законодавство міжнародно-правових антикорупційних норм і створення ефективного міжнародного контрольного механізму (універсального й регіональних) за такою імплементацією. Тому й участь України в міжнародно-правовому співробітництві по боротьбі з корупцією пов'язано перш за все з реалізацією цих напрямків.

Звернімо увагу на основні принципові положення цих міжнародних документів, які, на нашу думку, можуть викликати труднощі під час імплементації й ускладнити участь України в міжнародно-правовому співробітництві по боротьбі з корупцією.

Передовсім, спробуємо дати визначення терміна "корупція". Аналіз зазначених міжнародних правових документів, спрямованих на протидію цьому явищу, засвідчує наявність різних підходів щодо його розуміння. Згідно з Довідковим документом ООН про міжнародну боротьбу з цим злочином «корупція – це зловживання державною владою з метою отримання вигоди в особистих цілях» [9, с. 81]. З наведеного тлумачення можна зробити висновок, що поняття "корупція" виходить за межі хабарництва.

В інших міжнародно-правових документах досліджуваний злочин зводиться до підкупу посадових осіб. "Хоча поняття корупції, – говориться в Кодексі поведінки посадовців по підтримці правопорядку, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН в 1979 р., – повинно визначатися національним правом, слід розуміти, що воно охоплює вчинення або невчинення будь-якого діяння при виконанні обов'язків або через ці обов'язки в результаті вимагання чи отримання подарунків, обіцянок або стимулів чи їх незаконне одержання кожного разу, коли має місце така дія або бездіяльність".

Міждисциплінарна група по корупції Ради Європи дала ще ширше трактування розглядуваного правопорушення: "Корупція становить собою хабарництво й будь-яку іншу поведінку осіб, яким доручено виконання певних обов'язків у державному або приватному секторі, яка призводить до порушення обов'язків, покладених на них за статусом державної посадової особи, приватного співробітника, незалежного агента або іншого роду відносин і має за мету отримання будь-яких незаконних вигод для себе та інших»

Міжнародні експерти Європейського Союзу пояснюють загальне поняття корупції як зловживання державними службовцями політичною владою з метою збагачення.

Дефініція корупції міститься й у підписаній Україною Резолюції Генеральної Асамблеї ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [12]. Згідно зі ст. 9 Конституції України це визначення після ратифікації вказаної Конвенції слід вважати офіційним і йому повинно відповідати українське законодавство. У цьому міжнародному документі корупція розуміється як обіцянка, пропозиція чи надання публічній посадовій особі, вимагання або прийняття нею особисто чи через посередників будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи чи інших фізичних або юридичних осіб з метою вчинення останньою будь-якого діяння чи бездіяльності при виконанні своїх посадових обов'язків.

Таким чином, саме ця конвенційна дефініція корупції повинна бути покладена в основу національної імплементації. Про-

те Україна також підписала Конвенцію Ради Європи про корупцію в контексті цивільного права (1999 р.), в якій цей вид злочину визначено як пряме чи опосередковане вимагання, пропонування, дача або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, яка отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати її, або поведінка такої особи. Підписана Україною Конвенція про корупцію в контексті кримінального права (1999 р.) хоча й не містить цілісного визначення досліджуваного правопорушення, але оперує поняттями "активний і пасивний підкуп" різних посадових осіб, членів парламентських зборів, у тому числі й підкуп у приватному секторі, та ін.

Як бачимо, інтерпретації терміна "корупція" в різних правових документах дещо не співпадають. Європейська конвенція трактує його ширше і визнає наявність корупції й у приватному секторі, чого немає в Конвенції ООН і що не характерно для сучасної української правової доктрини.

Наступним ключовим положенням антикорупційних конвенцій є ставлення до суб'єкта корупційного злочину. Ці міжнародно-правові акти суттєво розширюють коло таких суб'єктів порівняно з українським законодавством. Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію пропонує при визначенні деяких понять *("посадова особа", "публічна посадова особа", "мер", "міністр" та "суддя")* спиратися на національне законодавство держави, на території якої зазначена особа виконує надані їй функції (ст. 1). Крім того, суб'єктами відповідальності за корупцію цей документ визнає державних посадовців будь-якої іншої держави, членів іноземних представницьких органів, міжнародних парламентських асамблей, посадових осіб міжнародних організацій, суддів і посадовців міжнародних судів, осіб, які обіймають керівні посади у приватних підприємствах або працюють на них у будь-якій якості.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності суб'єктами корупції називає: публічних посадових осіб, іноземних публічних посадових осіб або міжнародних цивільних службовців, співучасників учинення будь-якого злочину, визнаного такими в цьому акті.

Конвенція ООН проти корупції (2003 р.) суб'єктами корупції вважає: публічних посадових осіб, іноземних публічних посадових осіб, посадових осіб публічних міжнародних організацій, суддів, працівників судових органів, прокуратури та ін.

Крім більш широкого (порівняно з чинним законодавством України) визначення суб'єктів корупційних правопорушень Конвенція Ради Європи не виключає кримінальної відповідальності за корупційні злочини *юридичних осіб*. Із цього випливає, що суб'єктом корупційних діянь може бути не тільки посадова особа, як це до цього часу було закріплено в українському законодавстві.

Нарешті, ще однією проблемою є законодавча гарантія компенсації жертвам досліджуваного злочину. У Преамбулі Конвенції про корупцію в контексті цивільного права (1999 р.) говориться, що обов'язковим завданням є сприяння боротьбі з цим правопорушенням шляхом надання особам, яким заподіяно шкоду, можливості отримати справедливу компенсацію. Отже, головним призначенням цивільно-правової відповідальності в питаннях боротьби з корупцією є компенсація завданих збитків. Згідно зі ст. 3 цієї Конвенції сторони зобов'язані у своєму внутрішньому законодавстві передбачити для осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, право на порушення судової справи з метою отримання повної компенсації. Відразу ж виникає запитання: якою ж має бути ця компенсація – повною, обмеженою чи кратною? У ст. 3 цього акта зазначається, що така компенсація може охоплювати матеріальні збитки, втрачену вигоду й немайнову шкоду. Отже, передбачається відповідальність повна. Але Конвенцією передбачено й можливість призначення обмеженої компенсації чи навіть відмову в ній: "зменшення чи відмову в компенсації з урахуванням усіх обставин, якщо позивач через його власну помилку сприяв завданню шкоди чи її посиленню" (ст. 6). Що стосується кратної відповідальності, то в зазначеному правовому документі вказівок на неї немає.

Можна звернутися до досвіду боротьби з корупцією в інших країнах. Наприклад, у США закон RICO ("Про організації, які знаходяться під впливом рекету, та корумповані організації") встановлює: "Будь-яка особа, підприємницькій діяльності чи майну якої було завдано шкоду у зв'язку з порушенням статті, яка передбачає відповідальність за корупцію, може на цій підставі вимагати відшкодування шкоди у будь-якому відповідному окружному суді Сполучених Штатів, та їй слід відшкодувати у трикратному розмірі завдану шкоду, а також витрати за позовом, включаючи винагороду адвокату". Як бачимо, в України є можливість обирати вид відповідальності (повну, обмежену чи кратну) й орієнтуватися, за яких обставин необхідно застосовувати його, для чого необхідно такий вибір закріпити у вітчизняному законодавстві.

Таким чином, можемо дійти наступних висновків:

1. Участь України в міжнародному співробітництві по боротьбі з корупцією передбачає необхідність імплементації норм міжнародних антикорупційних Конвенцій.

2. Окремі норми різних антикорупційних конвенцій (ООН і Ради Європи) остаточно не узгоджені на міжнародному рівні, що може створювати труднощі в процесі імплементації.

3. Імплементація деяких норм міжнародних антикорупційних конвенцій може бути пов'язаною з узгодженням їх з особливостями і традиціями національної правової системи. Неузгодженість українського антикорупційного законодавства з ідеологією й основними нормами антикорупційних конвенцій може мати наслідком неспроможність повноцінного перебування держави в міжнародному співробітництві по боротьбі з корупцією.

Список літератури: **1.** *Виноградова О.* Принцип міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю // Право України. – 1999. – № 4. – С. 90-94. **2.** *Візір А.М.* До питання про створення контрольного механізму конвенції ООН проти Корупції: співвідношення глобального та регіональних механізмів // Вісник Луганського державного університету внутр. справ. – 2007. – Вип. 1. – Луганськ: Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 63-70. **3.** *Гребенюк В.М.* Деякі аспекти участі України в Європейській системі захисту прав людини // Адвокат. – 1998. – № 1. – С. 28-30. **4.** *Дрьоміна Н.А.* Інтернаціональний тероризм і «терористичний інтернаціонал» // Тероризм і боротьба з ним: Аналіт. розробки пропозиції наук. та практ. працівників През. Укр., Верхов. Ради України, Уряду України, органам викон. влади. – К., 2000. – Т. 19. – С. 334-338. **5.** *Зелинская Н.А.* Политические и общеуголовные преступления в контексте международного права // Актуал. пробл. держави і права. – Вип. 18. – Одесса, 2003. – С. 447-451. **6.** *Касинюк О.В.* Кримінально-процесуальні питання діяльності міжнародних кримінальних судів: Автореф. … канд. юрид. наук: 12.00.11 / Нац. юрид. акад. України. – Х., 2005. – 20 с. **7.** Конвенція Ради Європи про корупцію в контексті цивільного права від 4 лист. 1999 р. – ETS. – № 174. **8.** Конвенція про корупцію у контексті кримінального права від 27 січ. 1999 р. – ETS. – №173. **9.** *Лунев В.В.* Коррупция, учтенная и фактическая // Гос-во и право. – 1996. – № 8. – С.80-91. **10.** *Маєвська А.А.* Злочини проти людяності: міжнародно-правовий аспект: Автореф. … канд.. юрид. наук: 12.00.11 / Нац. юрид. акад. України. – Х., 2002. – 19 с. **11.** Міжнародне право: Навч. посіб. / За ред. *Буроменського М.В.* – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 336 с. **12.** Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 55/25 ООН від 15 лист. 2000 р. /Doc. UN A/Res. 55/25. – November, 15, 2000.

Надійшла до редакції 08.10.2007 р.